

**ВІДСОТКИ ЯК ФОРМА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
СПРИЧИНЕНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРОТИПРАВНИМ ДІЯННЯМ****INTEREST AS A FORM OF COMPENSATION
FOR DAMAGE CAUSED BY INTERNATIONAL ILLEGAL ACTION**

Грабович Т.А., к.ю.н.

Стаття присвячена розгляду питання про застосування відсотків як частини компенсаційних виплат у разі вчинення міжнародно-протиправного діяння державою. Встановлена наявність у міжнародній практиці правила, згідно з яким потерпіла від міжнародного-протиправного діяння держава має право на відсотки з суми, що становить компенсацію за завдану шкоду. Визначено, що відсотки можуть бути нараховані як елемент суми, яку суд встановив як компенсацію за спричинену шкоду (відсотки до винесення рішення) та відсотки щодо зобов'язання боржника відповідно до рішення суду щодо виплати присудженої суми (відсотки після винесення судового рішення), проведено розмежування між цими видами відсотків. Обґрунтовано, що відсотки особливо важливі тоді, коли вирішення спору між сторонами відкладається на тривалий час. Відповідь на питання, чому присудження відсотків є необхідним для забезпечення повного відшкодування спричиненої міжнародно-протиправним діянням шкоди, залежить від обставин конкретної справи. Це може бути необхідність відшкодування потерпілій стороні втрати здатності отримувати вигоду від використання основної суми; або необхідність захисту вартості основної суми від зменшення через інфляцію; або як захід від упущеної вигоди або умова повернення до status quo ante. Доведено, що практика міжнародних судових органів щодо присудження відсотків характеризується розрізненістю, зокрема, щодо визначення розміру процентної ставки, вибору між простими та складними відсотками. Визначено, що питання призначення складних відсотків Комісія міжнародного права ООН у Статтях про відповідальність держав 2001 р. залишила відкритим, закріпивши положення про те, що «режим нарахування» відсотків повинен встановлюватися таким чином, щоб забезпечувати повне відшкодування. На підставі аналізу практики встановлено, що складні відсотки нараховуються в основному міжнародними інвестиційними арбітражами, які мають широкую свободу дій при оцінці шкоди та присудження відсотків з метою забезпечення грошової виплати потерпілій стороні для досягнення повного відшкодування.

Ключові слова: міжнародна відповідальність, відшкодування шкоди, відсотки, Статті про відповідальність держав 2001 р.

The article is devoted to the issue of the application of interest as part of compensation as a result of an internationally wrongful act. It has been established that there is a rule in international practice according to which the victim state is entitled to interest on the principal sum representing its loss to the extent that it is necessary to ensure full reparation. It is determined that interest can be an element both in the calculation of a sum due as damages or compensation (pre-award interest) and in relation to the obligation of a judgment debtor as regards the payment of the sum awarded (post-award interest). A distinction was made between these kinds of interest. It has been substantiated that interest is especially important when the resolution of the dispute between the parties is postponed for a long time. Interest is required: to compensate the injured party for the loss of its ability to benefit from the use of the principal; to protect the value of the principal from a decrease due to inflation; as a remedy for lost profits or a condition for a return to the status quo ante. It has been proven that the practice of international judicial bodies on the award of interest is characterized by disunity, in particular, in relation to the determination of the interest rate, the choice between simple and compound interest. It has been established that the ILC in the 2001 Articles of State Responsibility left the issue of compound interest assignment open, securing the provision that the "accrual regime" of interest should be established in such a way as to ensure full compensation. It has been established that compound interest is accrued mainly by international investment arbitrations in order to ensure monetary payment to the injured party to achieve full compensation.

Key words: international responsibility, reparation, interest, Articles on the responsibility of states (2001).

Постановка проблеми. У міжнародній практиці міцно утвердилася правило, згідно з яким постраждала від міжнародного правопорушення держава має право на відсотки з суми, що становить компенсацію за завдану шкоду. Обов'язок виплати відсотків переслідує двояку мету. По-перше – забезпечення повного відшкодування, по-друге – стимулювання своєчасної виплати відшкодування [1, с. 233]. У справі *Marion Unglaube and Reinhard Unglaube v. Republic of Costa Rica* (2012) арбітраж вказав, що «міжнародне звичаєве право, як відображено в статтях КМП, в цілому вказує, що процентна ставка повинна бути встановлена для цілей забезпечення повного відшкодування» [2]. Компетенція щодо присудження відсотків рідко прямо відображена у статутах чи процедурних правилах трибуналів. Немає посилань на існуючі повноваження присуджувати відсотки у статутах чи правилах, до прикладу, Міжнародного Суду ООН (МС ООН), Постійної палати третейського суду, Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів. Проте ці органи, очевидно, вважали себе такими, що володіють невід'ємною компетенцією для присудження відсотків [3, с. 613].

Загалом відсотки можуть бути нараховані як елемент суми, яку суд встановив як компенсацію за спричинену шкоду (відсотки до винесення рішення) (pre-award interest) та відсотки щодо зобов'язання боржника відповідно до рішення суду щодо виплати присудженої суми (відсотки після винесення судового рішення) (post-award interest) [3, с. 613]. У цій статті розглянемо положення щодо засто-

сування відсотків до винесення судового рішення, що стало предметом кодифікації КМП ООН та закріплено у ст. 38 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. (далі – Статті про відповідальність держав, Статті).

Стан дослідження. Проблематика міжнародно-правової відповідальності висвітлювалася значною кількістю учених-практиків, серед яких слід назвати таких як Р. Аго, С. Ф. Амерасінг, В. Ф. Антипенко, Дж. Аранджіо-Руїс, В. А. Василенко, Л. Г. Гусейнов, К. О. Дейкало, О. В. Задорожній, А. Зайберт-Фор, І. І. Лукашук, Дж. Кроуфорд, П. М. Куріс, Д. Б. Левін, В. А. Мазов, Д. Макголдрик, С. Оллесон, А. Пеллет, М. Соренсен та ін. Водночас питання відшкодування шкоди, спричиненої міжнародно-протиправним діянням, і зокрема, положення щодо відсотків не отримали належного розкриття.

Мета статті полягає у вивченні питання застосування відсотків як частини компенсаційних виплат у разі вчинення міжнародно-протиправного діяння державою на підставі сучасної доктрини та практики міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Присудження відсотків може виконувати одну з декількох функцій. Найчастіше обґрунтування полягає у тому, що це компенсація за втрату можливості отримувати вигоди від використання основної суми компенсації з дати, з якої вона підлягає виплаті. Відсотки також можуть необхідними для захисту від зменшення вартості основної суми у період між датою, коли вона підлягала виплаті та здійсненням виплати. Відсотки

можуть слугувати як альтернатива іншим методам розрахунку як компенсація втрати прибутку. Також відсотки можуть використовуватися для відновлення попереднього положення шляхом усунення незаконної здобутої конкурентної переваги респондентами шляхом використання майна або грошей, яких вони не повинні мати [3, с. 616].

Відсотки не є окремою формою відшкодування шкоди як реституція, компенсація чи сатисфакція. У рішенні Арбітражного трибуналу з розгляду взаємних претензій Ірану та США 1987 р. у справі A-19 говорилося: «Вимоги щодо відсотків є частиною витребуваної компенсації і не являють собою окремої підстави для позову, що потребує самостійного судового задоволення. Відповідно до статті V Заяви про задоволення претензій справжній Суд зобов'язаний врегулювати претензії «на основі права». Роблячи це, він регулярно розглядав відсотки, коли їх витребували як такі, що утворюють складову частину «претензії», яку суд зобов'язаний визначити. Трибунал зазначає, що його камери були послідовні у присудженні відсотків як «компенсації за шкоду, заподіяну в результаті відстрочки платежу». Більш того, арбітражні суди зазвичай присуджують відсотки як частину присуджуваної суми відшкодування шкоди незалежно від відсутності згадки відсотків в компромісі» [4]. Зі сказаного випливає, що відсотки розглядаються як частина компенсації і питання про них вирішується при її визначенні. Підставою служить відстрочка компенсаційного платежу. Той же суд зовсім не присуджував відсотки у випадках, коли присуджена сума була визнана такою, що відповідає повній компенсації [1, с. 233].

Стаття 38 Статей про відповідальність держав 2001 р. встановлює, що відсотки на будь-яку основну суму, що повинна сплачуватися, нараховуються, коли це необхідно для забезпечення повного відшкодування. Ставка і метод розрахунку відсотків визначаються таким чином, щоб досягти цього результату. У цій же статті встановлюється, що відсотки нараховуються з дати, коли повинна бути сплачена основна сума, до дати виконання платіжного зобов'язання.

КМП ООН відзначає, що відсотки не є самостійною формою відшкодування і не є необхідною частиною компенсації в кожному окремому випадку. З цієї причини термін «основна сума» вживається в статті 38 замість слова «компенсація». Проте в деяких випадках може знадобитися присудження відсотків для забезпечення повного відшкодування за шкоду, заподіяну в результаті міжнародно-протиправного діяння, і вони зазвичай є предметом окремого розгляду в вимогах щодо відшкодування і в рішеннях судів [5, с. 130].

Відповідно до загального принципу потерпіла держава має право на відсотки з основної суми, що складає її збиток, якщо ця сума розрахована раніше дати врегулювання, судового рішення або постанови щодо претензії та в тій мірі, в якій вона необхідна для забезпечення повного відшкодування. Підтвердження загального правила на користь присудження відсотків як частини повного відшкодування можна знайти в міжнародній юриспруденції. У справі SS «Wimbledon» Постійна палата міжнародного правосуддя присудила прості відсотки в розмірі 6% з дати винесення рішення на тій підставі, що відсотки нараховуються тільки «з дати, коли належна сума визначена, а зобов'язання платити встановлено» [5, с. 130]. Розмір відсотків був визначений з урахуванням «сучасного фінансового становища в світі і ... існуючих умов державних позик». У рішенні у справі про фабрику в Хожуві Палата передбачила виплату відсотків, визначивши їх в такий спосіб: «сума, еквівалентна 5% річних з дати відчуження до дати платежу» [1, с. 234].

Наведені положення були підтверджені рішенням Ради керуючих Компенсаційної комісії ООН, присвяченому питанням про відсотки. У рішенні йдеться:

«1. Відсотки повинні присуджуватися з дати виникнення шкоди до дати платежу за ставкою, достатньою для того, щоб компенсувати позивачам, що виграли справу втрату можливостей використовувати основну суму, присуджену в якості відшкодування.

2. Методи розрахунку та виплати відсотків будуть розглянуті Радою керуючих в належний час.

3. Відсотки підлягають виплаті після основної суми компенсації» [6].

На практиці нарахування відсотків на будь-яку основну суму, що підлягає виплаті у якості відшкодування, породжує комплекс проблем, що стосуються:

– дати початку періоду (дати порушення, дати платежу, дати претензії або висунення вимоги);

– дати закінчення періоду (дати досягнення угоди про врегулювання або винесення рішення, дати фактичного платежу);

– застосовуваної процентної ставки (ставки, що діє у відповідальній державі, у державі-заявниці, міжнародних кредитних ставок).

На міжнародному рівні немає єдиного підходу до питань нарахування та оцінки відсотків, що підлягають сплаті. Так, у справі *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. The Russian Federation* (2014) арбітражний трибунал зазначив, що «в статтях КМП про відповідальність держав [не] передбачені спеціальні норми, що стосуються способу визначення відсотків» [7, п. 1678].

На практиці обставини кожної справи і поведінка сторін сильно впливають на результати розгляду. З іншого боку, нинішня неврегульованість практики в цьому питанні робить загальне положення про нарахування відсотків корисним. Так, в статті 38 вказується, що датою, з якої нараховуються відсотки, є дата, коли мала бути сплачена основна сума. Відсотки нараховуються з цієї дати і до дати виконання платіжного зобов'язання [5, с. 130].

Процентна ставка і методика нарахування повинні встановлюватися таким чином, щоб забезпечити повне відшкодування за шкоду, заподіяну в результаті міжнародно-протиправного діяння [5, с. 132]. Відповідна процентна ставка в конкретному випадку буде залежати від ряду факторів, таких як природа позову, обставини справи, будь-яка договірно узгоджена ставка відсотків та переважаючі комерційні ставки. Варто відзначити, що у XIX столітті і в більшій половині XX століття ставки, що присуджувались, як правило, коливалися між 4 відсотками і 8 відсотками. Здебільшого трибунали не пояснювали їх вибір ставки, але там, де вони це робили, були розглянуті переконливі доводи [8, с. 536].

У справі *Wimbledon* та *Diallo* Постійна палата міжнародного правосуддя і МС ООН відповідно, присудили відсотки після винесення рішення за ставкою у 6% простих відсотків з урахуванням ставки, що переважала у практиці у той час. Міжнародний трибунал з морського права у справі по судну «Сайга» присудив відсотки до судового рішення у розмірі 6% простих відсотків за різні пункти компенсації, за винятком пункту, пов'язаного з викидом нафти з «Сайги» під час затримання судна, за що було призначено ставку розміром у 8%. Трибунал пояснив це таким чином: «Трибунал встановив процентну ставку у розмірі 6% щодо присудження компенсації. При визначенні цієї ставки враховувалися, *inter alia*, комерційні умови, що склалися в країнах, де були понесені витрати, або проведені основні операції потерпілою стороною. Більш високий показник у розмірі 8% приймається щодо вартості газойлю, з тим, щоб врахувати втрату прибутку [9].

Суди Європейського Союзу застосовували ставку «загалом 6% річних у судових рішеннях у період до середини та кінця 1980-х років, потім 8% у судових рішеннях аж до введення євро на фінансові ринки 1 січня 1999». У 1972 р. навіть пропонувалося прийняти ставку у розмірі 6% простих відсотків як загальне правило при кодифікації права про відповідальність держави [8, с. 537].

Одним з аспектів питання про відсотки є можливе присудження складних відсотків. У міжнародній практиці часом виникає питання про виплату складних відсотків (compound interest), під якими розуміються відсотки на відсотки, тобто випадки, коли відсотки на певну суму коштів додаються до цієї суми і враховуються при визначенні відсотків [1, с. 236].

На загальну думку судів і трибуналів, складні відсотки присуджувати не слід, причому цієї думки дотримуються навіть ті трибунали, які, як правило, підтримують право заявника на компенсаційні відсотки. Наприклад, Трибунал із розгляду взаємних претензій Ірану та Сполучених Штатів незмінно відмовляв у задоволенні вимог про складні відсотки. У справі *R. J. Reynolds Tobacco Co. v. Government of The Islamic Republic of Iran* (1984) Трибунал не встановив ніяких особливих причин для відступу від міжнародних прецедентів, які зазвичай не допускають присудження складних відсотків. На думку Трибуналу навіть якщо термін «усі суми» міг би тлумачитися як такий, що включає в себе відсотки і на підставі цього допускати присудження складних відсотків, зважаючи на розпливчастість формулювання та на основі усталеної міжнародної норми слід відмовити у присудженні складних відсотків [5, с. 132].

Разом з тим деякі автори висувають аргументи на користь перегляду цього принципу на тій підставі, що «складні відсотки, належним чином сплачені потерпілою стороною, повинні підлягати відшкодуванню як елемент шкоди» [5, с. 132]. У справі *Mr Franck Charles Arif v. Republic of Moldova* (2013) арбітражний трибунал зазначив, що «в статті 38 статей про відповідальність держав Комісії міжнародного права підтверджується, що відсотки будуть нараховані, «коли це необхідно для забезпечення повного відшкодування». У ній також підтверджується, що в цілому в міжнародному праві перевага віддається простим, а не складним відсоткам, хоча інші фахівці вказують на існуючу в інвестиційному арбітражі тенденцію все частіше використовувати складні відсотки» [10, п. 617].

У справі *Ioan Micula and others v. Romania* (2013) арбітражний трибунал погодився з тим, що «тенденція, що переважає в судах з інвестиційних спорів, полягає в тому, щоб присуджувати складні, а не прості відсотки», що не було відображено в коментарі до статті 38, на яку послався відповідач (para. 1266.). Арбітражний трибунал далі зазначив, що згідно з коментарем до статті 38 присудження відсотків є недоречним в тих випадках, коли це призводить до подвійного відшкодування, але «відсотки можуть нараховуватися з прибутку, що міг бути отриманий, але не був отриманим первісним власником» [11, п. 1275].

Починаючи з 2001 року, складні відсотки призначаються все частіше, особливо інвестиційними арбітражами [8, с. 537]. У справі *Quiborax S.A., Non Metallic Minerals S.A. and Allan Fosk Kaplún v. Plurinational State of Bolivia* (2015) арбітражний трибунал зазначив, складні відсотки «краще відображають ... сучасну фінансову практику» і являють собою «стандарт міжнародного права в ... справах про експропріацію». Думка про те, що складні відсотки краще забезпечують повне відшкодування, була висловлена в значній кількості рішень, і ця думку поділяє даний арбітраж» [12, п. 524].

Складні відсотки, до прикладу, були присуджені арбітражами у справах *BG Group v. Argentina* (2007); *Continental Casualty v. Argentina* (2008); *Vivendi Universal v. Argentina* (2007); *Rumeli Telekom v. Kazakhstan* (2008); *National Grid v. Argentina* (2008); *Siag v. Egypt* (2009); *Kardassopoulos v. Georgia* (2010); *Chevron v. Ecuador* (2010); *Funnekotter v. Zimbabwe* (2009); *Sistem Mühendislik v. Kyrgyz Republic* (2009); *Alpha Projektholding v. Ukraine* (2010); *Bau v. Thailand* (2009); *Gemplus v. Mexico* (2010); *Impregilo v. Argentina* (2011); *Railroad Development v. Guatemala* (2012); *Unglaube v. Costa Rica* (2012); *EDF v. Argentina* (2012); *Renta 4 v. Russia* (2012); *Swisslion DOO Skopje v. Macedonia* (2012).

З огляду на нинішній стан міжнародного права не можна сказати, що потерпіла держава має право на складні відсотки за відсутності особливих обставин, які виправдовують певний елемент такого нарахування в якості одного з аспектів повного відшкодування [5, с. 132].

КМП ООН звернула увагу ще на один момент. Коли в компенсацію за шкоду, заподіяну внаслідок протиправного діяння, включається сума упущеної вигоди, присудження відсотків буде недоречним, оскільки потерпіла держава в цьому випадку отримає подвійне відшкодування. Основна сума не може одночасно приносити відсоток і абстрактно використовуватися для отримання прибутку. Разом з тим відсотки можуть нараховуватися з прибутку, який міг бути отриманий, але не був отриманий первісним власником [5, с. 132-133].

Стаття 38 не стосується також відсотків, що виплачуються після судового рішення або таких, що дають відстрочку платежу. Вона стосується тільки відсотків, які зараховуються в суму, встановлену судом або трибуналом, тобто в рахунок компенсаційних відсотків. Повноваження суду або трибуналу присуджувати відсотки після судового рішення носять процесуальний характер [5, с. 133].

На необхідності розмежування між відсотками до винесення судового рішення та після винесення судового рішення наголошує Дж. Кроуфорд. Вчений відзначає, що відсотки до судового рішення присуджується стосовно шкоди, оціненої станом на дату, що настала до дати судового рішення. Відсотки після судового рішення можуть бути виплачені у разі затримки сплати суми, присудженої у рішенні. Стаття 38 стосується лише компенсаційних відсотків; відсотки після винесення рішення є предметом процедури відповідного суду чи трибуналу [8, с. 533].

У справі *Bernhard von Pezold and others v. Republic of Zimbabwe* (2015) арбітражний трибунал послався на статтю 38, з тим щоб роз'яснити, що нарахування відсотків до судового рішення на відміну від їх нарахування після судового рішення «здійснюється для забезпечення повного відшкодування», і відзначити, що «важливо враховувати дохід, який заявники могли б отримати від цих інвестицій, оскільки, якби заявникам була негайно надана компенсація за протиправні діяння, вчинені в їх відношенні, то, як стверджують заявники, вони могли б інвестувати ці кошти» [13, п. 947].

МС ООН у справі *Амаду Садіо Діалло* (Гвінейська Республіка проти Демократичної Республіки Конго) (Компенсація, належна Гвінейській Республіці від Демократичної Республіки Конго) (2012) прийшов до висновку, що «загальна сума, присуджена на користь Гвінеї, становить 95 000 долл. США, які повинні бути виплачені до 31 серпня 2012 року. Суд розраховує на своєчасне здійснення платежу і не бачить причини для припущення, що ДРК не вчинить відповідним чином. Проте, зважаючи, що присудження відсотків після винесення рішення узгоджується з практикою інших міжнародних і арбітражних судів, Суд вирішує, що в разі прострочення платежу відсотки після винесення рішення з основної суми будуть нараховуватися з 1 вересня 2012 року з річною ставкою в розмірі 6 відсотків. Ця ставка встановлена з урахуванням діючих відсоткових ставок на міжнародному ринку і важливості негайного виконання рішення Суду [14, с. 333].

Хоча в міжнародних рішеннях і практиці спостерігається тенденція до ширшого використання відсотків в якості одного з аспектів повного відшкодування, потерпіла держава не має автоматичного права на отримання відсотків. Присудження відсотків залежить від обставин кожної справи, зокрема від того, чи потрібні вони для здійснення повного відшкодування. Цей підхід погоджується з традицією, що закріпилася в різних правових системах, а також з практикою міжнародних судових органів [5, с. 131]. У своєму рішенні по справі *CMS Gas Transmission Company v. Argentina* (2005) арбітраж при

визначенні компенсації, яку має сплатити Аргентина за порушення нею двостороннього інвестиційного договору між Сполученими Штатами Америки та Аргентинською Республікою 1991 року відносно статті 38 Статей вказав, що «рішення щодо відсотків передбачають також широкий спектр альтернатив, за умови, що вони чітко відносяться до відшкодування і не використовуються в якості знаряддя для присудження штрафних збитків або досягнення інших цілей» [15, п. 404].

Висновки. Щоразу, коли виплачується компенсація, виникає питання, чи повинні бути сплачені відсотки, якою є ставка таких відсотків, спосіб їх розрахунку та дата початку виплат. Відсотки особливо важливі тоді, коли вирішення спору між сторонами відкладається на тривалий час. Відсотки можуть виплачуватися як частина компенсації у тих випадках, коли це є необхідним для забезпечення повного відшкодування. Відповідь на питання, чому присудження відсотків є необхідним для забезпечення повного відшкодування спричиненої міжнародно-протиправним діянням шкоди, залежить від обставин кон-

кретної справи. Це може бути необхідність відшкодування потерпілій стороні втрати здатності отримувати вигоду від використання основної суми; або необхідність захисту вартості основної суми від зменшення через інфляцію; або як захід від упущеної вигоди або умова повернення до status quo ante.

Практика міжнародних судових органів щодо присудження відсотків характеризується розрізненістю, зокрема, щодо визначення розміру процентної ставки, вибору між простими та складними відсотками. Питання призначення складних відсотків КМП ООН у Статтях про відповідальність держав 2001 р. залишила відкритим, закріпивши положення про те, що «режим нарахування» відсотків повинен встановлюватися таким чином, щоб забезпечувати повне відшкодування. Як свідчить сучасна практика, складні відсотки нараховуються в основному міжнародними інвестиційними арбітражами, які мають широку свободу дій при оцінці шкоди та присудження відсотків з метою забезпечення грошової виплати потерпілій стороні для досягнення повного відшкодування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашук И. И. Право международной ответственности. М. : Волтерс Клувер, 2004. 432 с.
2. ICSID. Marion Unglaube and Reinhard Unglaube v. Republic of Costa Rica. Case Nos. ARB/08/1 and ARB/09/20. Award. 16 May 2012.
3. Lauterpacht E., Nevill P. The different forms of reparation: interest. In Crawford J., Pellet A. and Olleson S. (eds.). The Law of International Responsibility. Oxford : Oxford University Press, 2010. P. 613-622.
4. Islamic Republic of Iran v United States of America. Case A-19. Iran-U.S. C.T.R. Vol. 16. p. 285.
5. Проекты статей об ответственности государств за международно-противоправные деяния с комментариями к ним. Ежегодник комиссии международного права. 2001. Том II. Часть вторая. а/сн.4/ser.a/2001/add.1 (part 2). С. 32–174.
6. Решение принятое Советом управляющих Компенсационной комиссии Организации Объединенных Наций 1992 года. UN Doc S/AC.26/1992/16.
7. UNCITRAL. Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. The Russian Federation. PCA Case No. AA 226. Final Award. 18 July 2014.
8. Crawford J. State Responsibility: The General Part. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 912 p.
9. M/V Saiga (No. 2). Case Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea. 1999. 120 ILR 143.
10. ICSID. Mr Franck Charles Arif v. Republic of Moldova. Case No. ARB/11/23. Award. 8 April 2013.
11. ICSID. Ioan Micula and others v. Romania Case No. ARB/05/20. Award. 11 December 2013.
12. ICSID. Quiborax S.A., Non Metallic Minerals S.A. and Allan Fosk Kaplún v. Plurinational State of Bolivia Case No. ARB/06/2. Award. 16 September 2015.
13. ICSID. Bernhard von Pezold and others v. Republic of Zimbabwe. Case No. ARB/10/15. Award. 28 July 2015.
14. Амаду Садио Диалло (Гвинейская Республика против Демократической Республики Конго) [Компенсация, причитающаяся Гвинейской Республике от Демократической Республики Конго]. Решение от 19 июня 2012 г. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда ООН 2008-2012. UN Doc ST/LEG/SER.F/1/Add.5.
15. ICSID. CMS Gas Transmission Company v. Argentine Republic. Case No. ARB/01/8. Award. 12 May 2005.